O‘ZBEK TILINING MILLIY VA MADANIY O‘ZIGA XOSLIGINI SAQLAB QOLISH MASALALARI

Odiljonova Marhaboxon Doniyorbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Xorijiy filologiya va turizm fakulteti
FTO‘ – Ingliz tili yo‘nalishi talabasi
E-mail: odiljonovamaryamxon@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24198843

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada o‘zbek tilining milliy va madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolish masalalari, uning xalq ma’naviyati, milliy qadriyatlari va tarixiy merosini ifodalashdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, globallashuv jarayonida o‘zbek tilining rivojlanishi, xorijiy tillarning ta’siri, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida ona tilining mavqeini mustahkamlash hamda yosh avlodda tilga hurmat tuyg‘usini shakllantirish masalalari tahlil qilingan.
Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, milliy o‘zlik, madaniyat, ma’naviyat, globallashuv, milliy qadriyatlar, til siyosati, ona tili, til madaniyati.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматриваются вопросы сохранения национальной и культурной самобытности узбекского языка, его роль в выражении духовности народа, национальных ценностей и исторического наследия. Также анализируются влияние глобализации, воздействие иностранных языков, укрепление позиций узбекского языка в условиях современных информационных технологий и формирование уважительного отношения к родному языку у молодого поколения.
Ключевые слова: узбекский язык, национальная идентичность, культура, духовность, глобализация, национальные ценности, языковая политика, родной язык, языковая культура.

ABSTRACT: This article examines the issues of preserving the national and cultural identity of the Uzbek language and its role in expressing the spirituality, national values, and historical heritage of the Uzbek people. It also analyzes the influence of globalization, the impact of foreign languages, the strengthening of the status of the Uzbek language in the context of modern information technologies, and the development of respect for the mother tongue among the younger generation.
Keywords: Uzbek language, national identity, culture, spirituality, globalization, national values, language policy, mother tongue, language culture.

KIRISH

Til har bir xalqning milliy o‘zligini, tarixiy xotirasini, ma’naviy dunyosini va madaniy taraqqiyotini namoyon etuvchi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biridir. Har qanday millatning mavjudligi va rivojlanishida uning ona tili alohida o‘rin egallaydi. Chunki til nafaqat insonlar o‘rtasidagi muloqot vositasi, balki avloddan avlodga o‘tib kelayotgan urf-odatlar, an’analar, qadriyatlar va xalq tajribasini saqlovchi muhim ma’naviy boylik hisoblanadi.

O‘zbek tili ham uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida shakllangan, boy lug‘at tarkibi, o‘ziga xos grammatik qurilishi, betakror iboralari va badiiy ifoda imkoniyatlariga ega bo‘lgan tillardan biridir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ushbu til orqali xalqimizning ko‘p asrlik tarixi, dunyoqarashi, turmush tarzi, urf-odatlari va ma’naviy qadriyatlari namoyon bo‘ladi.

Bugungi globallashuv davrida turli xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalar tobora kengayib bormoqda. Xorijiy tillarni o‘rganish, xalqaro axborot almashinuvi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ortmoqda. Bunday sharoitda o‘zbek tilining milliy va madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolish, uning jamiyatdagi mavqeyini mustahkamlash hamda zamonaviy taraqqiyot talablariga mos ravishda rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

1. O‘zbek tilining milliy o‘zlikni shakllantirishdagi o‘rni

Milliy o‘zlik tushunchasi xalqning tarixiy kelib chiqishi, tili, madaniyati, urf-odatlari, qadriyatlari va umumiy ma’naviy qarashlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Til esa ushbu omillarni birlashtiruvchi asosiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbek tili xalqimizning milliy tafakkuri va dunyoqarashini ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Xususan, xalq og‘zaki ijodi namunalari, maqollar, matallar, ertaklar, dostonlar va hikmatli so‘zlar orqali millatning hayotiy tajribasi hamda ma’naviy qarashlari avlodlarga yetkaziladi.

Masalan, “Ona yurting — oltin beshiging”, “Til — millat ko‘zgusi”, “Yaxshi so‘z — jon ozig‘i” kabi maqollarda xalqimizning ona tiliga, Vatanga va insoniy munosabatlarga bo‘lgan qarashlari aks etgan. Bunday birliklar tilning oddiy aloqa vositasi emas, balki milliy tafakkur va madaniyatni saqlovchi muhim manba ekanligini ko‘rsatadi.

O‘zbek tilining milliy o‘zlikni shakllantirishdagi ahamiyati, ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Yoshlar ona tilida ravon va savodli so‘zlashish orqali o‘z xalqining tarixi, madaniyati va qadriyatlarini chuqurroq anglaydi. Shu sababli ta’lim jarayonida ona tiliga bo‘lgan e’tiborni kuchaytirish milliy o‘zlikni mustahkamlashning muhim shartlaridan biridir.

2. Globallashuv sharoitida o‘zbek tilining milliy va madaniy xususiyatlarini saqlash muammolari

Globallashuv zamonaviy jamiyat hayotining barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatmoqda. Xalqaro iqtisodiy, siyosiy, ilmiy va madaniy aloqalarning rivojlanishi natijasida turli tillarning o‘zaro ta’siri kuchaymoqda. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro miqyosda keng qo‘llanilishi boshqa tillarning lug‘at tarkibi va nutq madaniyatiga ham ta’sir qilmoqda.

Albatta, xorijiy tillarni o‘rganish zamonaviy inson uchun muhim imkoniyat hisoblanadi. Biroq xorijiy tillarni o‘zlashtirish jarayonida ona tilining imkoniyatlarini unutmaslik, uning sofligi va tabiiy rivojlanishiga e’tibor qaratish zarur.

Bugungi kunda o‘zbek tilida xorijiy so‘zlarning noo‘rin ishlatilishi, ijtimoiy tarmoqlarda imlo qoidalariga rioya qilmaslik, shevaga xos birliklarning adabiy nutqda me’yoridan ortiq qo‘llanilishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida aralash tilda muloqot qilish va so‘zlarni qisqartirib yozish odatining kengayishi adabiy til me’yorlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shuningdek, ayrim zamonaviy ilmiy va texnologik tushunchalarning o‘zbek tilidagi muqobillarini ishlab chiqish, ilmiy terminologiyani takomillashtirish ham dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- o‘zbek tilining imlo va talaffuz me’yorlariga rioya qilish;
- xorijiy so‘zlarning o‘zbek tilidagi muqobillaridan o‘rinli foydalanish;
- ilmiy va texnik terminologiyani takomillashtirish;

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

- internet va ijtimoiy tarmoqlarda savodli yozish madaniyatini rivojlantirish;
- milliy adabiyot va xalq og‘zaki ijodi namunalarini keng targ‘ib qilish.

Demak, globallashuv sharoitida boshqa tillarni o‘rganish bilan bir qatorda o‘zbek tilining milliy xususiyatlarini asrab-avaylash ham muhim ahamiyat kasb etadi.

3. O‘zbek tilining madaniy merosni saqlashdagi ahamiyati

Til va madaniyat bir-biri bilan uzviy bog‘liq tushunchalardir. Har bir xalqning madaniy merosi uning tilida, ayniqsa, maqollarida, iboralarida, xalq qo‘shiqlarida, dostonlarida va badiiy asarlarida o‘z aksini topadi.

O‘zbek tilining boy madaniy imkoniyatlari mumtoz adabiyotimiz namoyandalarining ijodida ham yaqqol namoyon bo‘ladi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek kabi ijodkorlarning asarlari o‘zbek tilining tarixiy taraqqiyoti, badiiy imkoniyatlari va ma’naviy boyligini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Ayniqsa, Alisher Navoiyning turkiy tilda ijod qilishi va uning keng badiiy imkoniyatlarini namoyon etishi o‘zbek adabiy tilining rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega. Uning asarlari bugungi avlod uchun ham ma’naviy va madaniy meros sifatida qadrlidir.

Bundan tashqari, o‘zbek xalqining milliy urf-odatlari, marosimlari, mehmondo‘stligi, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi qadriyatlari ham til vositasida ifodalanadi. Masalan, “Assalomu alaykum”, “Yaxshi boring”, “Xush kelibsiz”, “Oq yo‘l” kabi iboralar xalqimizning muomala madaniyati va insoniy munosabatlarini aks ettiradi.

Shunday ekan, o‘zbek tilini saqlash faqat grammatik va imlo qoidalariga rioya qilish bilangina cheklanmaydi. Balki uning tarkibidagi milliy-madaniy birliklarni, tarixiy so‘zlarni, maqollarni, iboralarni va xalqona ifoda vositalarini ham asrab-avaylashni talab etadi.

4. Yosh avlodda ona tiliga hurmat va til madaniyatini shakllantirish

O‘zbek tilining kelajakdagi taraqqiyoti, avvalo, yosh avlodning tilga bo‘lgan munosabati va undan foydalanish madaniyatiga bog‘liq. Shu sababli ta’lim muassasalarida ona tiliga hurmat, savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Yoshlarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, badiiy adabiyotlarni mutolaa qilishga undash, ilmiy va ijodiy tanlovlar tashkil etish til madaniyatini shakllantirishning samarali vositalaridan hisoblanadi.

Oliy ta’lim muassasalarida ham talabalarning o‘zbek tilida ilmiy fikrlash, mustaqil matn yaratish, rasmiy va akademik nutqdan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Ayniqsa, xorijiy tillarni o‘rganayotgan talabalar uchun ona tilining grammatik, leksik va madaniy xususiyatlarini chuqur bilish muhim ahamiyatga ega.

Chunki bir nechta tilni mukammal o‘zlashtirish uchun inson, avvalo, o‘z ona tilining imkoniyatlarini yaxshi anglashi lozim. Ona tilini chuqur bilgan shaxs boshqa tillardagi tushunchalarni ham to‘g‘ri anglaydi va madaniyatlararo muloqotda o‘z milliy o‘zligini saqlab qoladi.

Shu nuqtayi nazardan, yoshlar orasida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- “Ona tilim — faxrim” mavzusida ilmiy va ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar tashkil etish;
- o‘zbek tilida kitobxonlik va ijodiy tanlovlarni ko‘paytirish;
- ijtimoiy tarmoqlarda savodxonlikni targ‘ib qiluvchi loyihalarni rivojlantirish;
- milliy adabiyot namoyandalarining asarlarini keng o‘rganish;
- talabalarning o‘zbek tilida ilmiy maqola va ijodiy ishlar yozish faoliyatini rag‘batlantirish.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Raqamli texnologiyalar davrida o‘zbek tilini rivojlantirish istiqbollari

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning jadal rivojlanishi tillarning kelajakdagi taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Internet, elektron lug‘atlar, tarjima dasturlari, elektron kutubxonalar va turli axborot platformalari tilning rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

O‘zbek tilining raqamli makondagi ishtirokini kengaytirish, uning elektron resurslarini ko‘paytirish, sifatli tarjima dasturlarini yaratish va sun’iy intellekt tizimlarida o‘zbek tilini qo‘llab-quvvatlash bugungi kunning muhim vazifalaridandir.

Ayniqsa, o‘zbek tilidagi ilmiy maqolalar, elektron darsliklar, lug‘atlar va badiiy adabiyotlarning raqamli shakllarini ko‘paytirish tilning xalqaro miqyosda tanilishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, o‘zbek tilidagi internet kontentining sifatini oshirish, milliy tarix va madaniyatga oid materiallarni xorijiy tillarga tarjima qilish orqali xalqimizning madaniy merosini xalqaro miqyosda targ‘ib etish mumkin.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishda o‘zbek tilining imlo, uslub va grammatik me’yorlariga rioya qilish muhimdir. Texnologiyalar tilning rivojlanishiga xizmat qilishi, uning tabiiy va milliy xususiyatlarini cheklamasligi lozim.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

O‘zbek tilining milliy va madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolish masalalarini o‘rganish natijasida tilning rivojlanishi bir nechta muhim omillarga bog‘liqligi aniqlandi.

Birinchidan, ona tiliga bo‘lgan hurmat va e’tibor oiladan boshlanishi kerak. Oilada bolalarning o‘zbek tilida to‘g‘ri va ravon muloqot qilishi, milliy qadriyatlar va urf-odatlar bilan tanishishi ularning ma’naviy shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, ta’lim muassasalarida o‘zbek tilini o‘qitish jarayonini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish va talabalarning nutq madaniyatini rivojlantirish lozim.

Uchinchidan, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda adabiy til me’yorlariga rioya qilish, sifatli o‘zbekcha kontent yaratish va milliy madaniyatni targ‘ib qilish zarur.

To‘rtinchidan, xorijiy tillarni o‘rganish va ona tilini rivojlantirish bir-biriga qarama-qarshi jarayonlar emas. Aksincha, ular o‘zaro uyg‘unlikda rivojlanishi kerak. Bunda har bir inson xorijiy tillarni o‘rganish bilan birga o‘z ona tilining milliy va madaniy xususiyatlarini ham chuqur anglashi lozim.

Demak, o‘zbek tilining milliy va madaniy o‘ziga xosligini saqlab qolish davlat, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va butun jamiyatning hamkorlikdagi faoliyatini talab etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tili xalqimizning milliy o‘zligi, tarixiy xotirasi, ma’naviyati va madaniyatini o‘zida mujassam etgan bebaho boylikdir. Uni asrab-avaylash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish har bir fuqaroning ma’naviy burchi hisoblanadi.

Globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan bugungi davrda o‘zbek tilining milliy xususiyatlarini saqlash, uning lug‘at boyligini kengaytirish, adabiy til me’yorlariga rioya qilish hamda raqamli makondagi imkoniyatlarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, yosh avlodda ona tiliga muhabbat va hurmat tuyg‘usini shakllantirish, milliy adabiyot va madaniy merosni keng targ‘ib qilish, ta’lim jarayonida til madaniyatiga e’tiborni kuchaytirish zarur.

Eng muhimi, xorijiy tillarni o‘rganish jarayonida ona tiliga bo‘lgan hurmatni yo‘qotmaslik kerak. Chunki boshqa tillarni bilish insonning bilim va dunyoqarashini kengaytirsa, ona tilini qadrlash uning milliy o‘zligini namoyon etadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shu bois o‘zbek tilini asrash va rivojlantirish nafaqat bugungi kun talabi, balki kelajak avlod oldidagi muhim mas’uliyat hamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.
2. Mahmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2007.
3. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.